

משנה

שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים רַבִּי אֱלֶעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה מְתִיר לְעוֹשֹׁתָם, וְחֻכָּמִים אוֹסְרִים.
 ואלו הם: א. פִּרְתּוֹ של רבי אלעזר בן עזריה היתה יוצאת בשבת
 בְּרִצּוֹנָה שְׂבִיבָן קֶרְיָה, ואף שמצווה אדם על שביתת בהמתו,
 שנאמר 'למען ינוח שורך וחמורך', ולכן אסור להניח לבהמה
 לצאת ברשות הרבים כשיש עליה משא, סובר רבי אלעזר שאין
 הרצועה נחשבת למשא אלא לנוי, ולא נאסרה הוצאה אלא בדבר
 שנושאים אותו בדרך משא. ונחלקו עליו חכמים, שלדעתם אין
 הרצועה נחשבת כתכשיט לבהמה, אלא משא הוא לה. ב. וּמִקְרָדִין
 – מגרדים את הַתְּהֵמָה בְּיוֹם מוֹב במגרת של ברזל ששיניה דקות,
 אף על פי שעושה בכך חבורה בגוף הבהמה. וחכמים אוסרים.
 ובגמרא יבואר טעמי המחלוקת. ג. וְשׁוֹחֲקִין בְּיוֹם טוֹב את הַפִּלְפִּלִין
 בְּרִחִים שְׁלֵחָן, שהן קטנות ועשויות מיוחד למלאכה זו, ומתיר רבי
 אלעזר בדרך ששוחקן כל השנה. אבל חכמים אוסרים לשוחקם
 בכלי המיועד לכך, מפני שהוא עובדא דחול, אלא דך אותם
 במדוכה.

רבי יהודה אומר, אין מקרדין את הַתְּהֵמָה בְּיוֹם מוֹב כדי לנקותה
 מהטיט שעליה, מפני שגירוד זה פעמים שְׁעוֹשָׂה בה חפורה. אָבֵל
 מְקַרְצֵפִין אותה במגרת של עץ ששיניה גסות, מפני שאינה עושה
 בה חבורה. וְחֻכָּמִים אוֹמְרִים, אין מקרדין במגרת של ברזל, ואף
 לא מְקַרְצֵפִין במגרת עץ, אף על פי שאינה עושה חבורה.

גמרא

במשנה הזכירה פרתו של רבי אלעזר, ונקטה בלשון יחיד 'פרתו'.
 מקשה הגמרא: וכי לְמִימָרָא דְּרַבִּי אֱלֶעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה תִּירָא פִּרְתָּה הוּא?
 לית. והאמר רב, ואמר לה אִמְרֵי רַבִּי יְהוּדָה אִמְרֵי רַבִּי, תִּלְיִסֵּר אֲלֵפִי
 עָלַי הוּא מְעַשֵּׂר רַבִּי אֱלֶעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה מְעַדְרִיהָ כָּל שְׁתָּא וְשִׁתָּא –
 שלשה עשר אלף עגלים היה רבי אלעזר מפריש למעשר בהמה
 כל שנה ושנה מעדריו. מתרצת הגמרא: תָּנָא שֶׁנִּינוּ בְּבִרְיִיתָא, לֹא
 שָׁלוּ הֵיחָה פְּרָה זו, אֲלֵא שֶׁל שְׂבָנָתָה הֵיחָה, וּמִתּוֹךְ שְׁלֹא מִיחָה בָּהּ
 בשכנתו על שיצאה פרתה כך בשבת, נִקְרָאת פְּרָה זו עַל שְׁמוֹ,
 ונחשב שעל דעתו יצאה כן לרשות הרבים.

גמרא

שנינו במשנה: וּמִקְרָדִין את הַתְּהֵמָה בְּיוֹם מוֹב: תָּנּוּ רַבִּינָן, אֵיזוּהוּ
 קְרִיד, וְאֵיזוּהוּ קֶרְצוֹן. קְרִיד הוא סירוק במגרת של ברזל ששיניה
 קָמִינִים ודקים, וננעצים הם בבשרה וְעוֹשִׂין חֲפֹרָה. קֶרְצוֹן הוא
 סירוק במגרת של עץ ששיניה גְּדוּלִים ועבים, ואין עוֹשִׂין חֲפֹרָה.
 וְשֹׁשֶׁל מְחֻלּוֹקֹת –[שיטות] נשנו במשנתנו בְּדָבָר. א. שיטת רבי
 אלעזר בן עזריה המתיר בין בקירוד ובין בקירצון. ב. שיטת חכמים
 האוסרים בשניהם. ג. שיטת רבי יהודה האוסר קירוד ומתיר
 קירצון.
 הגמרא מפרשת את שלשת השיטות על יסוד מה שנחלקו רבי יהודה
 ורבי שמעון במסכת שבת (מו:), האם מותר לגרור ספסל בשבת
 על גבי הקרקע, כשבכך נעשה חריץ בקרקע, ועשיית חריץ בשבת
 אסורה משום מלאכת חורש. רבי שמעון מתיר, משום שכל
 שכוונתו למעשה אחר של היתר, ומעשה האיסור נעשה ממילא
 בעקבותיו, ולא נחשב לו מעשה זה למעשה איסור. ורבי יהודה
 אוסר, אף על פי שאינו מתכוין לחריץ אלא לגרירה, משום שסוף
 סוף נעשית מלאכת החריץ על ידו.

ובכך יתבאר שלשת השיטות: רבי יהודה לשיטתו קָבֵר, דָּבָר שְׁאִינוּ
 מְתַבְּרִין אִסּוּר. מיהו קְרִיד הנעשה במגרת ששיניה קָמִינִים וְעוֹשִׂין
 חֲפֹרָה, אף שאינו מתכוין לחבורה אסור, אבל קֶרְצוֹן הנעשה
 במגרת ששיניה גְּדוּלִים ואין עוֹשִׂין חֲפֹרָה מותר, ולא גִּזְרִין קֶרְצוֹן
 אִסּוּר קְרִיד כמו שגורו בו חכמים, כפי שיבואר בסמוך. וְרַבִּינָן קָבֵר
 נָמִי בְּרַבִּי יְהוּדָה, שדָּבָר שְׁאִינוּ מְתַבְּרִין אִסּוּר. והקירוד אסור מעיקר
 הדין, מפני שהוא עושה חבורה. וְגִזְרִין קֶרְצוֹן אִסּוּר קְרִיד, שאם
 נתיר לקרצף את הבהמה יבואו גם לקרדה. וְרַבִּי אֱלֶעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה
 קָבֵר לֹא בְּרַבִּי שְׁמַעוֹן, דְּאִמְרֵי דְּרַבִּי שְׁאִינוּ מְתַבְּרִין מוֹתֵר, וְכֵן קְרִיד
 וְכֵן קֶרְצוֹן שְׁרִי, ואף שיתכן שיעשה חבורה, משום שאינו מתכוין
 לכך.

המשך בעמוד קפא

אבל לתת את הבושם על גבי חָרֶם חם שהוסק באש מוֹתֵר, לפי
 שאין החרס מתכבה בכך, ואף אין לאסור זאת משום שמבעיר את
 הבושם, לפי שאין זו דרך הבערה, וכמלאכה בשינוי שאינה
 אסורה מן התורה. וְרַבָּה אָמַר, עַל גְּבִי חָרֶם נָמִי אִסּוּר. ואף שאין
 בזה משום כיבוי והבערה, מִשּׁוּם דְּקָא מוֹלִיד רִיחָא בחרס, על ידי
 שמכניס את ריח הבושם לתוכו. ואסרו חכמים כל יצירת מציאות
 מחודשת ביום טוב, משום שקרובה היא לעשיית מלאכה חדשה.
 רַבָּה וְרַבִּי יוֹסֵף דְּאִמְרֵי תְרִוּיָהוּ, כְּחוּפֵי כְּסָא אֲשֵׁרֵי אֵיזָא מְכָא –
 כפיית כוס מבושמת על בגדי שיראים ביום טוב כדי שיתבשמו
 בכך, אִסּוּר. מֵאֵי מַעְמָא, מִשּׁוּם דְּקָמוֹלִיד רִיחָא בבגדים. מקשה
 הגמרא: וּמֵאֵי שְׂנָא בִישּׁוּם הַבְּגָדִים שאסור, מֵמָה שְׁשִׁנּוּ לַהֲלֹךְ
 (לג): בעץ בשמים תלוש שמותר לפוללו? בין אצבעותיו כדי שיצא
 ריחו וּמִרִיחַ בּוֹ, וְכֵן קוֹמָא –[חותכו] כדי שיצא הריח במקום
 החיתוך וּמִרִיחַ בּוֹ, ולא אסרוהו משום הולדת ריח. מתרצת
 הגמרא: הָתָם, רִיחָא מִיחָא אִיתָא – הריח קיים בעץ אף בלא
 המלילה והקטימה, וְרַק אוֹסְפֵי הוּא דְּקָא מוֹסִיף רִיחָא. אבל הָכָא,
 לא היה בשיירים שום ריח קודם לכן, ובכפיית הכוס עליהם
 אוֹלוּדֵי הוּא דְּקָמוֹלִיד רִיחָא מחודש.

הגמרא חוזרת למחלוקת הקודמת בענין עישון הפירות: רַבָּא אָמַר,
 עַל גְּבִי נְחֹלֵת נָמִי מוֹתֵר לַתּת את הבושם כדי לעשן את הפירות.
 ואף שיש בכך משום כיבוי והבערה והולדת ריח, הותרו מלאכות
 אלו לצורך העישון השווה לכל נפש, כמבואר לעיל בשיטת
 שמואל, ובדין כל מלאכות אוכל נפש, מִידֵי דְּהִנּוּ אֲבִשְׁרָא אֲנוּמְרֵי
 – כשם שהותר להניח בשר על גבי גחלים ביום טוב, אף על פי
 שיש בו את כל המלאכות האמורות, משום שכל צורך אוכל נפש
 הותר ביום טוב.

דָּרֵשׁ רַב גְּבִיחָא מְבִי כְּתִיל –[שם מקומו], אִתְּתָא דְּבִי רִישׁ גְּלוּתָא –
 על פתח בית ראש הגולה, קְמוּרָא ביום טוב שְׁרִי. אָמַר לִיה אֲמִימֵר
 לרב גביהא, מֵאֵי הוּא הַקְּמוּרָא שהתרת לעשות ביום טוב. אִי
 קְמוּרָא בְּיָדִי – שמקמטים את בתי הידים ובתי השוקיים של חלוקי
 הנשים על עץ חלק או על אגודה של קשין כדי לעשות בהם
 קפלים, עד שנראים הקפלים כקשורים זה בזה, הלא מְעַשֶׂה אוֹפֵן
 הוא ויש לאסור משום תיקון כלי. וְאִי כוּונָתָךְ לַקְטוּרָא מלשון
 קיטור הכבשן, כלומר להתיר לְעֵשֶׂן את הפירות, הלא אִסּוּר הַדְּבַר,
 דְּהָא קָא מְכַבֵּה את הגחלים בנתינת הבושם עליהם. אָמַר לִיה רַב
 אֲשִׁי לאמימר, לְעוֹלָם הֵתִיר רַב גְּבִיחָא לְעֵשֶׂן את הפירות, ואין בזה
 משום איסור כיבוי, מִידֵי דְּהִנּוּ אֲבִשְׁרָא אֲנוּמְרֵי, שמותר הכיבוי
 שלצורך אוכל נפש הוא, כן הותרה נתינת הבושם עליהם, שאף
 העישון צורך השווה לכל נפש הוא. אִתָּא דְּאִמְרֵי, אָמַר לִיה אֲמִימֵר,
 מֵאֵי קְמוּרָא, אִי קְמוּרָא בְּיָדִי מְעַשֶׂה אוֹפֵן הוא ואסור. וְאִי לְעֵשֶׂן
 התרת, הלא אִסּוּר משום דְּקָא מוֹלִיד רִיחָא בחרס או בגחלים על
 ידי הבושם. אָמַר רַב אֲשִׁי, אֲנָא אֲמִרְתָּה נְחֹלִיָּה – אני אמרתי דין
 זה לפני רב גביהא, וּמִשְׁמִיחַ דְּנִבְרָא רַבָּה אֲמִרְתָּה נְחֹלִיָּה – ובשם
 אדם גדול אמרתי זאת לפני, וְלְעוֹלָם פִּירוּשׁוֹ של קטורא לְעֵשֶׂן
 הוא, ומותר ביום טוב מִידֵי דְּהִנּוּ אֲבִשְׁרָא אֲנוּמְרֵי, שאף שגם בו יש
 הולדת ריח בפחמים, מותר משום צורך אוכל נפש, והוא הדין
 לעישון הפירות שמותר מטעם זה.

שנינו במשנה: וְעוֹשִׂין גְּדִי מְקוֹלָם בלילי פסחים, וחכמים אוסרים:
 תָּנִין, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, תוֹדוּם אִישׁ רוּמִי הִנְחִיג אֶת בְּנֵי רוּמִי לְאָבֹל
 גְּדִי מְקוֹלָם – צלוי כשהוא שלם, בְּלִילִי פִּסְחִים. שְׁלַחוּ לִיה חֲכָמִים,
 אֲלֵמָלָא תוֹדוּם אִתָּה שְׁהִינְךָ חכם גדול ונכבד, מוֹרֵנוּ עָלֶיךָ נְדוּי,
 משום שְׁבִהנְהִיגְךָ כך את בני רומי אִתָּה מְאָכִיל אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
 קְרִישִׁים פְּחוּץ, שואלת הגמרא: וכי קְרִישִׁים סְלִקָא דְּעִתָּךְ שהוא
 מאכילם בכך, הרי לא הקדישו כלל את הגדי ובשר חולין היה.
 משיבה הגמרא: אֲלֵא אִמָּא, כְּעֵין קְרִישִׁים. שמכין שהיה הגדי
 מקולס כדוגמת קרבן הפסח, כל הוואה אותו סובר שהוקדש
 לפסח, ונראה הדבר כאכילת קדשים בחוץ, ויבואו להתיר לעשות
 כן.

המשך ביאור למס' ביצה ליום שלישי עמ' א

1	אָמַר רָבָא אָמַר רַב נַחֲמָן אָמַר שְׁמוּאֵל, וְאָמַר לָהּ אָמַר רַב נַחֲמָן	5	כְּרַבִּי יְהוּדָה הָאוֹסֵר בַּדָּבָר שְׂאִינוּ מִתְּכוּיִן, שְׁהָרִי חֲכָמִים בַּמִּשְׁנָתִינוּ
2	לְחֻדְיָה, הִלָּכָה כְּרַבִּי שְׁמַעוֹן הַמַּתִּיר בַּדָּבָר שְׂאִינוּ מִתְּכוּיִן, שְׁהָרִי אָף	6	מוֹדִים לוֹ וּמִשּׁוּם כֵּן אוֹסְרִים אֶת הַקִּירוֹד. אָמַר לִיהָ רַב נַחֲמָן, אֲנִי
3	רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה מוֹדָה לוֹ וּמַתִּיר בַּמִּשְׁנָתִינוּ אֶת הַקִּירוֹד מִשּׁוּם	7	כְּרַבִּי שְׁמַעוֹן סְבִירָא לִי, שֶׁכֵּךְ מִסְתַּבֵּר לִי. וְלֹא אִמְרָתִי אֵלֹא כַּעֲזֻד
4	שְׂאִינוּ מִתְּכוּיִן לַחֲבוּרָה. אָמַר לִיהָ רָבָא לְרַב נַחֲמָן, וְלִימָא מַר הִלָּכָה	8	טַעַם נוֹסֵף לְשִׁיטַתִּי שְׁהָרִי רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה מוֹדָה לוֹ.

ביצה דף כג עמוד ב תלמוד בבלי המבואר "שפה ברורה – עוז והדר" (ליום שלישי) קעז

משנה

הרחים של פלפלין, מאחר והם מורכבים משלשה חלקים שונים, כל חלק יש לו תורת כלי בפני עצמו וטמאה משום שלשה פלים. א. משום כלי עץ שיש לו קבול. ב. ומשום פשוטי כלי מתכת. ג. ומשום כלי כברה, שעשוי בצורת רשת, והוא דומה לאריג, ועל כן גזרו בו חכמים משום טומאת אריג. ואף אם נפרד חלק אחד מהם, או שנשבר ובטל ממנו שם כלי, עדיין יש תורת כלי על החלקים האחרים, וראויים הם לקבל טומאה.

גמרא

תנא, הריחיים מורכבים משלשה חלקים שונים, תחתונה – החלק התחתון עשוי מעץ, ויש לו בית קיבול שלתוכו נופל אבק הפלפלים לאחר טחינתם, ואותה קערה מקבלת טומאה משום כלי עץ שיש לו כלי קבול. הרשת האמצעית העשויה מעץ, נמצאת מעל החלק התחתון, והיא מפרידה בין אבקת הפלפלים הנופלת למטה, לבין הסובין הנשארים על גביה. ואין היא נטמאת משום כלי עץ, משום שאין לה בית קיבול, אלא שגזרו בה חכמים טומאה משום כלי כברה – משום שהיא דומה לאריג המקבל טומאה גם כשאין לו בית קבול. וחתכת העץ העליונה שבה כותשים ושוחקים את הפלפלים, המצופה מתכת, מקבלת טומאה אף שאין לה בית קיבול, משום כלי מתכת, לפי שציפוי המתכת התחתון הוא העיקר שבה והעץ בטל לגביו.

משנה

כל כלי שעשוי לישיבה או לשכיבה, נטמא על ידי משכב ומושב הזב ונעשה אב הטומאה, וזו היא הטומאה הקרויה טומאת מדרס. עגלה של קטן העשויה לשחק בה, והוא יושב עליה, ומטלטלים אותו עליה, אם הקטן היושב עליה הוא זב, הרי היא טמאה בטומאת מדרס, שמאחר ודרך הקטן לסמוך עליה, נמצא שהיא מיוחדת לישיבה. אבל כלים שאינם עומדים למשכב ומושב אלא לנעשה מלאכתו, אינם נטמאים בטומאת מדרס הזב. וכן יש לעגלה זו תורת כלי, ועל כן היא נפלת בשבת כדן שאר כלים שמלאכתם להיות. ועגלה זו אינה נגדרת בשבת על גבי הקרקע עצמה, משום שהיא עושה חריץ בגרירתה, ועשיית חריץ בקרקע הבית אסורה משום תולדת בונה, ובשדה היא אסורה משום תולדת חורש. אלא מותר לגוררה על גבי פלים ו-בגדים בלבד, שבאופן זה אין היא עושה חריץ בקרקע בגרירתה. רבי יהודה אומר, כל הכלים אין נגדרין על גבי הקרקע אלא על גבי בגדים, משום שעושים חריץ בגרירתם, חוץ מן העגלה שמותר לגוררה על גבי הקרקע עצמה, מפני שהיא בוכשת – דוחקת את עפר הקרקע שתחתיה ומנמיכה אותו. שמאחר שאין גלגלי העגלה נגריים אלא מתגלגלים על הקרקע, אין הם מזוים את העפר ממקומו ואינם עושים בו חריץ.

גמרא

הגמרא מבארת את דיני המשנה: עגלה של קטן טמאה מדרס; דהא פסיוף הקטן עליו, ועשויה היא לכך, ועל כן נטמאת היא במדרס הזב, כדן כל הכלים המיוחדים לישיבה. ונפלת בשבת: משום דאיכא תורת כלי עגלה, ודינה כדן כל הכלים שלא נאסרו משום איסור מוקצה. ואינה נגדרת אלא על גבי פלים: מדייקת הגמרא: שדווקא על גבי פלים אין – הרי היא נגדרת, אבל על גבי קרקע לא נגדרת. ומאי מעמא לאסור על גבי קרקע, הלא הוא משום דקא עביד חריץ בגרירתה. מקשה הגמרא: משנתינו מני, ודאי רבי יהודה היא, דאמר כל דבר שיש בו משום מלאכה, אף על פי שאין מתכוין אסור

לעשותו בשבת, ולכן אסרה המשנה לגרור את העגלה מחמת החריץ שנעשה ממלא אף שאינו מתכוין לזה. דאי אליבא דרבי שמעון, אין לאסור את גרירת העגלה, דהאמר דבר שאין מתכוין מותר בשבת, (דתנן) [דתניא], רבי שמעון אומר, נזיר אדם בשבת מטה כפא וספסל על גבי הקרקע אף על פי שהם עושים חריץ, ובלבד שלא יתכוין לעשות את אותו חריץ. ומותר לשיטתו לגרור עגלה, ובהכרח המשנה שאסרה נאמרה בשיטת רבי יהודה. אך אם כן יקשה המשך המשנה. דאיכא סיפא, רבי יהודה אומר, אין חבל – כל הכלים נגדרין בשבת, חוץ מן העגלה מפני שהיא בוכשת. ומדויק בדבריו מפני שבוכשת אין – כבישה היא אכן עושה, אבל חריץ בקרקע לא עקרא – אינה עושה בגרירתה. הרי לנו שסובר רבי יהודה שאין עגלה עושה חריץ בקרקע. נמצא שדברי תנא קמא לאסור גרירת עגלה משום חריץ אינם לא כשיטת רבי יהודה המתיר בעגלה, ולא כשיטת רבי שמעון המתיר בכל הכלים. מתרצת הגמרא: שבאמת אף תנא קמא אוחו בשיטת רבי יהודה האוסר דבר שאינו מתכוין. אלא דתרי תנאי, אלו, תנא קמא והתנא שבסיפא המתיר בעגלה בשם רבי יהודה, שניהם סוברים שדבר שאינו מתכוין אסור, ונחלקו אליבא דרבי יהודה האם יש לאסור משום כך גם בעגלה או לא. תנא קמא סובר שלשיטת רבי יהודה אף בעגלה יש לחוש שתעשה חריץ, מפני שפעמים נעצרים הגלגלים ואינם מתגלגלים אלא נגריים וחופרים בקרקע. והתנא שבסיפא סובר בדעת רבי יהודה שאין זה שכיח שהעגלה תגרר ולא תתגלגל, ועל כן אין לחוש בה שתחפור ותעשה חריץ בקרקע.

הדרן עלך יום טוב

פרק שלישי - אין צדין

הפרק שלפנינו עוסק בשלשה נושאים, ועיקרם לענין הכנת בעלי חיים וזימוןם לאכילה. א. באיזה אופן מותר לצוד בעלי חיים כדי לאוכלם. ב. איזה מאכל צריך הזמנה מערב יום טוב, ואיזה לא. ג. האם מותר לקנות ביום טוב מאכל מחנוני או מחבירו. ותיקון הכלים לצורך אכילה.

משנה

אין צדין דגים מן הדיגים – וברכות של מים העשויות בקרקע ביום טוב, מפני שמחוסרים צידה, שהם נשמטין לחורין ולסדקין, ואסור לצוד ביום טוב. ואין נותנין לפניהם – לפני הדגים שבביברים מזונות אם יש טורח בדבר, ואפילו לדעת רבי עקיבא שסובר לעיל (כא): שמלאכת אוכל נפש הותרה אפילו לצורך בהמה, הוא דווקא לצורך אותן שמוזנות עליך, אבל דגים אין מוזנות עליך, מפני שהם אוכלים שרשי עשבים וקרקע, וגדול אוכל את הקטן. אבל צדין חיה ועוף מן הדיגין – קרפיונות מוקפין גדר ובתוכם נסיעות של עצי יער, ומכניסין לתוכן חיות הבר ועופות גדולים המקבלים מרות ותרבות, ופרות ורבות ומגדלות בנין שם. ובגמרא מבואר שהמשנה מדברת בביברים שאינם מחוסרים צידה. ואפילו חיה ועוף המחוסרים צידה מכל מקום נותנין לפניהם מזונות, כיון שמוזנות עליך, שהרי בימי החורף אין מצוי להם מזונות בביבר, ואף בימי הקיץ במקום דריסת בני אדם אין צומחים בו עשבים, ולכך מותר לטרוח עבורם. רבן שמעון בן גמליאל אומר – לפרש את דברי תנא קמא, לא כל הדיגין שיון להתיר מהם צידה, אלא זה הכלל, כל ביבר דין זה הובא כאן אגב דין טחינה בריחיים של פלפלים ביום טוב שהזכר במשנה הקודמת.